

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12.

Fylke: Hedmark.

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Trysil.

Emne: Gamal Engkultur.

Bygdelag: Flendalen.

Oppskr. av: Andreas Ropeid.

Gard: Elgshøen.

(adresse): NEG.

G.nr. 28. Br.nr. 9.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):
Per Olsen Elgshøen, f. på Elgshøen 1880.

SVAR

Elgshøen ligg 730 m. over havet. Byggen vert mogen i svært gode år, men er så uviss at dei aldri har drivi korndyrking. Poteter og litt rot i Åkaren. P.O.E. har diplom frå Ny Jord og Niels Ulrich Stangs legat til nydyrkingens fremme for nyridding og grøfting. Gr. nr. 28, br.9. Vinterbusetting frå 1865 då P.O.E.'s bestefar slo seg ned der. Før den tid var der utslåtte under Gr.nr.28, br.1, Nordhagen, som ligg snaue 3 mil unna, ned i Innbygda.

1. Det som ligg innanfor skigarden, er jordet. Grasmarka heiter tø^ø, to-jorde, tø-vollen eller bare jordet Åkaren, som det er lite av på E., høyrer til jordet.

Ut~~sl~~åtter er slåtteland som ikkje vert gjødsla med naturgjødsl og som ligg utanfor skigarden. Utslåtter kan vera myrslåtter, enger (grasmark langs Flena, ekler ved vatn og kjelder), bekkjeenger (hære= frimskjegg) og slåtteordninger (grasmark langs vassdrag og vatn som er rydda for kjerr.) Noko av ei eng kunne liggja slik at vatnet fløynde over i flaumtida, det heitte lågland; noko av enga kunne liggja høgare oppe; der voks det då serleg hære og stykket heitte hærbanke (ein).

Kjenner ikkje orda ekre og atterlegd.

Ein har ikkje noko sers namn for dei ymse deler av jordet, det er jorde alt ihop. Det er heller ikkje noko serleg namn for dei ymse kvalitetor av høy, det er 11757 tø-høy alt som kjem frå jordet.

På utslåttene er det heller ikkje noko namn anna enn dei som er nemnt ovanfor. All slått er med langljå,

frimskjegg
Nardus.

(ørv), så det vert ikkje grunnlag for ulike namn i så måte heller. Sume slåtter, t.d. hærbankar, kunne vera vanskelege å slå, dei var hardbøtt. Det motsatte av godbøtt eller lettsléin. Desse orda **og** omgrepa er ikkje mykje brukt.

2. På jordet får det ikkje voksa til. Utslåtten vert rydda for tre og kvist når det trengst, serleg slåttrønningane.

Det var ikkje noko fast tid for slikt arbeid; det kunne gjerast etter slåtten eller i slåtten dersom det var regnvar.

Kvisthaugen heiter våler (ei) som er namn på kvisthaug i det heile, også etter t.d. skogrydding. Kvisthaugen vart boren bort frå slåtta, ofte til bekken. Dei vart til dels brende, men låg også ofte og rotne ned. Oska vert ikkje brukt som gjødsel.

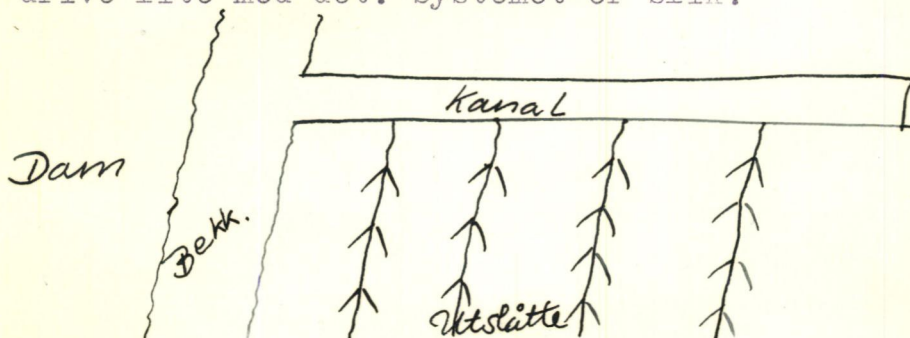
På jordet vart den steinen som låg ulagleg til, rydda bort. I utslåtten vart det aldri ryddt for stein.

3. På Elgshøen er dei lite utsett for mose og det er aldri gjort noko ~~fox~~ med den på jordet.

Dei brukte høymø frå løa til å så i nyrydding o.l., også til aker som skulle legjast att.

4. Deler av jordet som var vorte vass- sjukt, vart grøfta så lenge P.O.E. kan minnast. Utslåtter vart ikkje grøfta.

Serleg i Østby og Sør i krinsen hev det vore svært å gjødsla utslåtter ved overvatning. P.O.E. har derimot drive lite med det. Systemet er slik:

Oftast var det bare averrisling, men det kunne vel henda at dei óg sette heile flator under vatn. Ialfall har det hendt at dei demma opp tjønne for å få stór- land (stór=storr) lenger innover. Vatnet vart d sett på tidleg om våren og slept ut ei tid før slåtten. Karl Bufløvd hev drive mykje med dette.

5. Ein gjødslar aldri utslåttene på annan måte enn den som er nemnt under 4.

På jordet kjører dei ut gjødssel vår og haust. Om våren kjører dei utover gjødsla frå vinterfjøset, om hausten gjødsla frå sommarfjøset + det som var kome i vinterfjøset etter dei kjørte ut vintergjødsla.

Gjødsling av jordet hev vore brukt så lenge P.O.E. minnest.

På E. er det lite åker, så mest all gjødsla vert nytta på t^ø. Likevel er det så at åker og nyrydding må få sitt først og fremst. det kunne då skifta etter som ein hadde mykje åker og nyrydding, men det vart alltid nok til rimelig gjødsling av heile t^ø.

Ein hadde ikkje noko ~~xxx~~ mål for kor stor mengd gjødssel det skulle vera pr. flateining; ein hadde liksom eit augnemål på kor tjukk møkjebreia skulle vera det svara vel til omlag 15 slalass pr. mål.

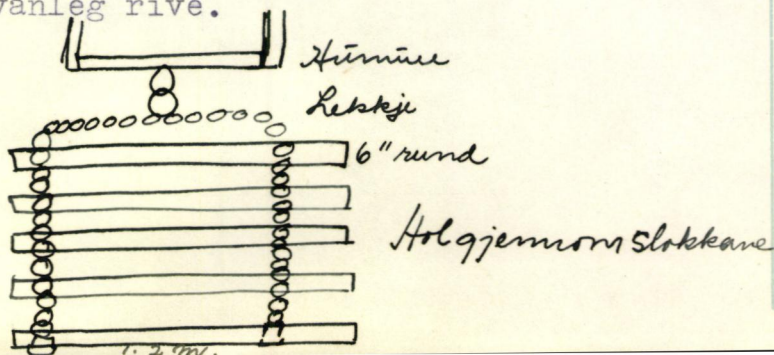
Binggjødsla (gjødssel frå sau og geit) vart helst nytta på myr~~x~~jorde, hestemøkja alltid i åker.

6. All eng (jordet) vart som nemnt gjødsla med vintergjødssel. Grasmarka der hette t^ø, tøjordet, t^ø-vollen men dei sette ikkje dette namn i samband med gjødssel.

Høyet ~~me~~itte t^ø-høy eller t^ø-f^ør i motstnad til slåttef^ør (f^ør frå utslåtter) og skogsf^ør (attåtf^ør).

7. Det er ukjend at husa skulle leggjast slik at siget frå dei skulle gjødsla enga nedanfor, men har lagt merke til at graset veks svært godt nedanfor somarfjøset. Kan òg tenkja seg at det er ein grunn til at sæterhusa ligg øvst på sætervollen, men trur helst at det vert gjort for at husa der skal liggja turt.

8. Ein gjødsla både vår og haust, men aldri på same staden begge gongene. Ein læste med jønnspe: ruku (trespade med jernskåning var~~t~~ brukt i fjøset) måka heile lasset utav sleden i ein dunge og grovbreidde med jønnspeade. Første jønn-grepet kom hit 1895-96. Finbreiinga vart gjort med møkjeslo'eller rive, møkjerive, som var kraftigare enn vanleg rive.

11757

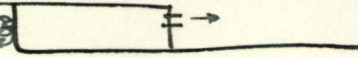
9. Kyrne gjekk på jordet kveld og morgon ei vike eller så om våren. Dei gjekk og rusla der ei tid etter dei vart utslept om morgonen før dei drog ut i skogen. Slik var det óg då dei kom heim til kvelds. I denne tida fekk dei og koma inn på utslåttene om dei vville. Seinare sytte gjetaeren for å halda dei borte der. dei hev gjett buskapen til ffor stutt tid sidan. Det var ikkje med tanke på gjødsla eller annan ~~x~~ dei let kyrne beita jordet og slåttene i denne tida, men det var litt snautt for dei i skogen då.

Sist i september slapp kyrne inn på jordet att, men le'et stad oppe så dei kunne gå ut i skogen om dei vible. Det var såleis ikkje noko stykke av jordet som aldri vart beitt, utan åkeren då.

10. Systemet gjeld ennå.

11. Rukene (ei ruku) vart slått utover med ei rive, vårarbeidet var ikkje retteleg ferdig om dette ikkje var gjort. get var aldri gjort om hausten, det måtte gjerast så tidleg om våren at rukene ikkje hadde stivna.

12. Når kyrne gjekk på beite, var dei i sommarfjøsset om natta. Dei har sommarfjøs på Elgshøen ennå, det ligg i skigarden slik at kyrne kan gå ut og inn utan å koma inn på jordet. Møkjedungen låg på jordesida og vart nytta på den.

Møkjedunge

P.O.E. kjenner ikkje til at det er gardar som har fleire sommarfjøs attmed utslåtter.

Gjødsla ^{frå} ~~på~~ det eine sommarfjøsset på Elgshøen vart spreidd om hausten.

13-18. Ukjent.

19. Ingen av orda er kjendt. Kve tyder inngjerdt dyrka jordstykke som ligg utanfor skigarden.

20. På alle sætrar har det frå gammalt vore sætervollar. dei var inngjerdt så krøttera ikkje kunne koma inn på.

Sæterbruket går attende, men på dei sætrane som er i drift vert sætervollskipnaden halden oppe; sætervollane vert heller gjort betre med pløying. Den vert gjødsla om våren med sætergjødsla på same måten som jordet.

21. Det vert ikkje nytta anna enn husdyrgjødsel før kunstgjødsla kom.

Romaneur. 12.

Gamla engkulturen

Fylke: Hedmark.

Kerud: Trysil

Bygdilag: Flendalen.

Gard: Kølshøien,

gr. n. 28, br. n. 9.

Per Olsen Kølshøien. f. på Kølshøien 1880. Kølshøien ligg 730 m. over havet. Byggen vert megen i svart gade år, men er så viss at dei aldri har drime korndyrking. Patcher of tett rot i åkeren.

P.O.E. har diplome fra Ny Jord of Kulis Lebnich Gtangs legat til nydyrkingens fremme for nyrydning of grøfting. Gr. n. 28, br. 9. Uinterberetning fra 1865 in P.O.E.'s beretning No leg med det. For den tid var den utslitte under Gr. n. 28, br. 1, Nordhagen, som ligg snarere 3 mil unna, nedi Tumbegda.

1. Det som ligg innaufr ^{skigarden} ~~skigarden~~, er jordeit. Grasmarka heite tjo, to-jorde eller, to-vallen eller bare jordeit. Åkeren, som det er lite av på E, høyer of hi jordeit. Utelitte er slatteland som ikke vert gødd med naturgødde of som ~~ikke~~ ^{ikke} vert gødd ligg utaufr skigarden. Utelitte kan vera myrslatte, enge (grasmark laugs Flena), lekkje-enge (grasmark laugs lekkje) ~~of~~ ^{of} høre-enge (høre = fimmkjegg) of slattrønmings (grasmark laugs vassdrag of vater som er rydda for tjerr. Noko av ei eng kunne liggja slik at vatnet fløymde over i flammhøa, det heite lagland; noko av enge kunne liggja høyt opp; de vaks det da verdes ~~for~~ høre of stykket heite hørflanke (ein)

Telle ved vater of kjerr.

11757

Tjerr er ikke ordet ekre of atterlegd.

Gamalt engkultúr

Heim var ekki neko zero namn for di ymse delu av jorðet; det var jorde allihop. Det var hella ekki neko serleg namn for di ymse kvaliteter av hoy, det var hó-hoy allt som kjem frá jorðet.

Þá utsláttum var det hella ekki neko ~~anna~~ namn anna em di som var nemnt avanfr. All slátt var með laugljá, þá det vert ekki grunnlog for ulike namn i þá mato hella. Þinnu slátt, t. d. hærbrunn, kúnne vera vanskilleg i slá, di var hardbett. Det motsette var godbett eller letteltin. Disse orð og óngrupa var ekki mykje brúkt.

T. 2 (óv)

2. Þá jorðet frá det ekki neko þe. Utsláttum vert rydda frá þe og hvort var det þungst, serleg slátturinnigane. Þetta var

Det var ekki neko fast til for slátt arbeid; det kúnne gjerst eitt sláttu allt i sláttu dersom det var regnver. 8

?

Kvisthængur heitir váler (ei) som var namn frá kvisthæng i det heile, ósá eldr t. d. skogrydding. Det var til dels brúkt, men hó og ósá ofte og notna meir. Orða vert ekki brúkt som gjáddel.

Kvisthængur var boren bot frá sláttu, ofte frá hekkun

Þá jorðet var det steinin som hó ógleg frá, rydda bot. I utsláttum var det aldri rydda frá stein.

3. Þá klyshóim var det líke utsett for mure og det var aldri gjaf neko með den frá jorðet.

Di brúkte hóymis frá lóá frá á frá i ryggrydding

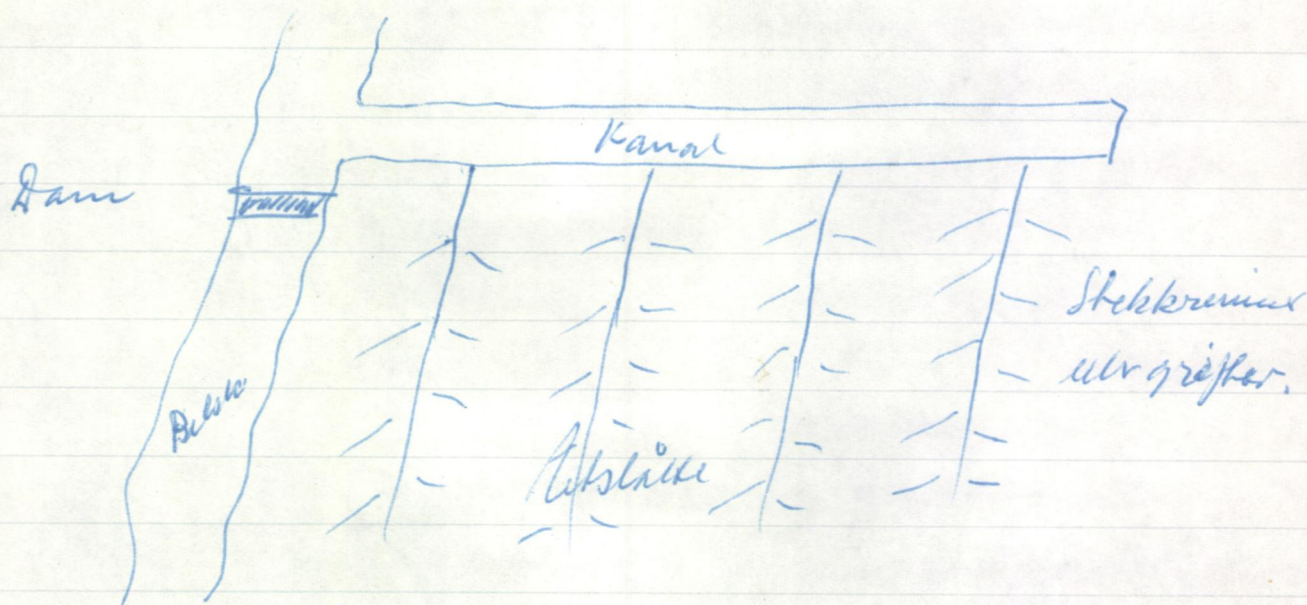
Gamalt engkultúr

o.l., også hi ákv som skuldi leggjast aft.

4. Aftur av jorðit som vor vork vass-sjukt, vor gröfta sá lengi P.O.E. kan minnst. Útslætt vor inni gröfta.

Gerley í Þstley og Svi í Krúnsen hev det vork Svort vanleg á gjóðla útslætt ~~med~~ med overvatning.

P.O.E. hev derimot drim líke med det. Syste-
met er slíkt:

Óftast vor det bare overristing, men det kúnnu vel henda at di og settu heile skator undir vatn.

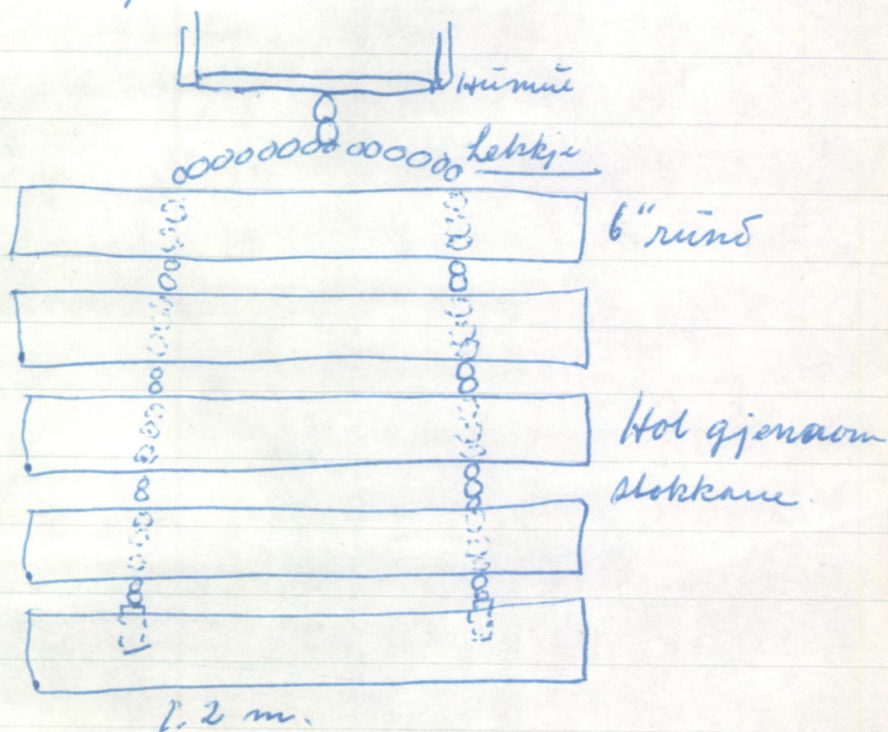
Gallfall hev det hendi at di demma upp kjö-
me for á fá stór-land (stór = storr) lengi inn-
ur. Vatnet vor sett frá tidleg um voren og
slept út í tíð for slættu. Karl Búflod hev
drive mykje med dette.

5. Hei gjóðla aldri útslættu frá annan máte en
den som er nemmt undir 4.

Þá jorðit kjöru di út gjóðel vor og háust.
Den voren kjöru di útava gjóðla frá vinkuffast;

men har lagt merke til at graslet veks svært godt nedover sommerfjæret. Kan og tænke sig at det er en grunn til at saksbrusa ligger først på saksvoellen, men tror helst at det er gjort for at brusa der skal liggja tørt.

8. Rein gjødsle både vor og høist, men aldri på same staden leggje gøngene. Ein leste med jønnspe; rulle (bespade med jernskoning vor bruket i fjæret, måha heile lasset ut av sleden i ein lunge og grooveridd med jønnspe. Første jønnspe-grepet kom hit 1845-46. Fimkringinga var gjort med møtgestol eller rive, møtgerive, som var kraftigare enn vanly rive.

9. ~~Hyene~~ gjekte på ~~det~~ jorden ~~gjekk~~ kveld og morgo ei vike eller så om våren, dei gjekte

I dei her gjalt buskapen til for
svært lit sidan.

og rusla de ei tid etter dei var utelept om
morgonen og ~~stilt ut~~ for dei drog ut i
skogen. Like var det og da dei kom heim
hi kvelds. I denne tida fekk dei og koma
inn på ublåtene om dei ville. Seinare
sykte gjøtaren for å halda dei borte de. Det var
ikkje med tanken på gjøtala eller annan bote
~~som bakte~~ dei let kjerne heita jørdet og
slåtten i denne tida, men det var litt snøtt
for dei i skogen da.

Det var ^{såleis} ikkje noko ~~stykke~~ stykke av jørdet
som aldri vort heitt, utan åkeren da,

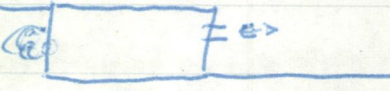
~~Men spørsmålet fallt~~ Sist i september
Lapp kjerne inn på jørdet att, men leist
stad oppe så dei kunne gå ut i skogen om
dei ville. ~~De~~

Siste spørsmålet fell bort.

10. Systemet gjeld emna.

11. Røkene (ei røkå) vart slatt utover med
ei riv, vārarbeidet var ikkje rettelyferdy
om dette ikkje var gjort. Det vort aldri gjort
om hånsten, det måtte gjerast så tidleg om
væren at røkene ikkje hadde skivna.

12. Når kjerne gjikk på heite, var dei i sommar-
fjøret om natta. Dei har sommarfjøis på
Elgshøen emna, det ligg i skigarden slik
at kjerne kan gå ut og inn utan å koma
inn på jørdet. Motgedungen lag på jørd-

Møte dinge

sida og vort nytta på den. P.O.E. kjemmer
ikkje til at det er gardar som har fleire
sommorfjor attmed utalakt.

Gjødsla på det eine sommorfjoret på
Bergshøen vart spreidd om høysten.

13-18 ukjent

19. Fugen av orda er kjent. Kve tyder ringjerde
dyrke jordstykke som ligg utanfor skogen.
den.

20. På alle setra har det på gammalt seore
setrevallar. Dei var og er ringjerde så
knøttene ikkje kjemmer koma inn på.

Settebruket går attende, men på
dei setra som er i drift vert sette-
vall-skjivaden halden opp; setrevallene
vert heller gjort bette med pløying.

Den vert gjødsla om våren med settegjød-
sla på same måten som jordet.

21. Det vart ikkje nytta anna enn hús-
dyrgjødsla for kunstgjødsla kom.

beskrive av Anders Ropis 16/1953